

Notat om virkemidler på bærekraft og klima for kulturfeltet

Dato: 19. januar 2022

Dette notatet er levert av Klimakultur SA ved Erlend Eggen og Julie Forchhammer på oppdrag fra Kulturrådet sitt prosjekt: Gjenoppbygging av kultursektoren.

1 Innledning	3
2 Bærekraft og klima i kulturfeltet	4
Eksisterende miljøsertifiseringer	5
Green Producers Tool (under utvikling)	6
Grønt løft i NRK	6
Hva slags energi?	7
Best i klassen	7
Veien videre	8
3 Virkemidler	9
Virkemiddel 1: Legg bærekraftsmålene til grunn for all kulturpolitikk	9
a) Målsetting:	9
b) Hvorfor:	9
c) Hvordan:	10
d) Hva skal til for at virkemidlet leverer resultater:	10
Virkemiddel 2: Bærekraftsinformasjon som krav i alle støtteordninger og tildelinger	10
a) Målsetting:	11
b) Hvorfor:	11
c) Hvordan:	11
d) Hva skal til for at virkemidlet leverer resultater:	12
Virkemiddel 3: Etablering av et kompetansesenter for bærekraft, klima og kultur	13
a) Målsetting:	13
b) Hvorfor:	13
c) Hvordan:	13
d) Hva skal til for at virkemidlet leverer resultater:	14
4 Innspill fra kultur- og miljøaktører	15
Innspill til virkemiddel 1: Legg bærekraftsmålene til grunn for all kulturpolitikk	15
Innspill til virkemiddel 2: Bærekraftsinformasjon som krav i alle støtteordninger og tildelinger.	15
Innspill til virkemiddel 3: Etablering av et kompetansesenter for bærekraft, klima og kultur	16
Andre innspill til dette notatet	16
5 Arbeidsmetode og refleksjon om egen posisjon og tilnærming	18
6 Avslutning	21

1 Innledning

Ingen skal utelates

- *Kulturrådet skal bli verdens grønneste kulturråd, uttalte direktør Kristin Danielsen på et miljøseminar i regi av Norske Konsertarrangører, Vinjerock og Øyafestivalen i august 2019. Dette notatet ønsker å bidra til at dette blir oppfylt.*

Et hovedprinsipp ved FNs bærekraftsmål er at ingen skal utelates ([leaving no one behind](#)). Etter to år med pandemi og usikkerhet er dette et prinsipp som norsk kulturliv kjenner seg godt igjen i.

[FNs bærekraftsmål](#) er verdens felles arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030. Bærekraftsmålene ble vedtatt på FNs generalforsamling i 2015, med tilslutning fra alle 193 medlemsland.

Norge var pådriver for å få bærekraftsmålene vedtatt, og er forpliktet til å jobbe for at verden når målene innen 2030. De tre skisserte virkemidlene er basert på at bærekraftsmålene skal implementeres i kulturfeltet fremover

Så, hvordan kan man styrke en sårbar kunstner- og kulturøkonomi med et tydeligere fokus på klima og bærekraft?

I dette notatet presenteres status for bærekraftsarbeidet i kultursektoren. Det blir redegjort for relevante rapporter, erfaringer og bærekraftsverktøy som er tilgjengelig eller under utvikling,. Notatet tar deretter for seg tre foreslåtte virkemidler som har potensiale i seg til å skape nettopp trygghet men også omstilling og utvikling for kunst- og kulturfeltet. Avslutningsvis presenteres tilbakemeldinger fra en rekke ulike aktører innenfor kulturfeltet og tilgrensende sektorer.

2 Bærekraft og klima i kulturfeltet

Det har skjedd mye siden Øyafestivalen ga ut "[Miljøhåndboken for festivaler og utearrangement](#)" i 2004 (kommer i revidert utgave i 2022). I mange år var det kun enkeltaktører i kulturfeltet som arbeidet målrettet med klima og miljø. Det har endret seg.

Kulturfeltet samarbeider på tvers av sjangre og regioner. Involverer næringslivet og lokalmatprodusenter. Aktørene utfordrer renovasjonsselskaper til å levere mer bærekraftige avfallsløsninger og bryggeriene til å slutte med engangsglass.

Festivaler og arrangører samarbeider med kommunale energiselskaper om å installere faststrøm så man kan kutte ut forurensende aggregater. Og man prøver å finne ut akkurat hvilke bærekraftige omstillinger som passer ens egne behov best - og gir ønsket resultat.

Behovet for mer kunnskap på feltet er stort. Kulturtanken bestilte i 2021 en kartlegging av forskning og erfaringer. Telemarksforskning leverte rapporten [Kultur og bærekraft](#) (En kartlegging av kunnskapsstatus og praksiser i kultursektoren) i september 2021. Rapporten peker på behovet for mer litteratur om de praktiske tilnærmingene til bærekraft i kunst- og kulturproduksjoner, hvordan kulturaktørenes strategier kan omsettes i praktisk bærekraftsarbeid, eller hvordan kulturfeltet og virkemiddelapparatet kan spille hverandre gode.

2018 var et skilleår. Vi så bilder av strandede hvaler med plast i magen. Sommeren var preget av tørke og hetebølger. 15. august 2018 satte Greta Thunberg seg ned foran Riksdagen i Stockholm med et skilt hvor det sto: "Skolstrejk för klimatet". Kort tid etter begynte unge over hele kloden å stille ubehagelige spørsmål til foreldrene sine rundt middagsbordet. Det kan ha gitt gjenklang langt inn i hjemmene til norske kulturarbeidere.

Man begynte å se et skifte i kulturfeltets forhold til klima og miljø. Hvor det tidligere hadde vært mest fokus på kulturlivets mulighet til å inspirere andre ble søkelyset rettet mot feltets eget klimaavtrykk og arbeidsmåter. "Kven skal det norske kulturlivet inspirere til endring om det ikke klarer å inspirere seg sjølv?" skrev Julie Forchhammer i artikkelen "[Norsk kulturliv - en klimaversting](#)" våren 2019.

På et klimaseminar under Øyafestivalen i 2019 samlet Norske Konsertarrangører, Vinjerock og Øyafestivalen over 100 kulturledere for å finne ut av hvordan man kan sette fart på en grønn omstilling. Det var her grunnlaget for utarbeidelse av et grønt veikart ble lagt.

Grønt Veikart for kunst- og kultursektoren ble lansert mars 2021. Veikartet er godt fundert i flere interesseorganisasjoner, spesielt innenfor scenekunst. Det overordnede målet er å vise hvordan kultursektoren kan bidra til å nå målene i Parisavtalen. Rapporten gir en overordnet retning for praktisk miljø- og bærekraftsarbeid.

Veikartet formidler 10 strakstiltak til organisasjoner og virksomheter, 5 strakstiltak til kunstnere og kulturarbeidere og 5 virkemidler myndighetene bør innføre for å legge til rette for omstilling i sektoren. Ved å implementere tiltak og virkemidler fra veikartet skal kultursektoren lykkes med å opprettholde et grønt og mangfoldig kunst- og kulturliv.

Veikartet var et midlertidig prosjekt og det diskuteres nå hvordan arbeidet best kan videreføres. Om myndighetene faktisk ønsker å handle i tråd med anbefalingene som veikartet skisserer må de begynne å agere. I Kulturbudsjettet for 2022 ([kapitel 11, Omtale av klima- og miljøsaker](#)) står det i et avsnitt om nettopp Grønt Veikart at :

"Departementet vil sørge for at det utvikles et godt kunnskapsgrunnlag for politiske prioriteringer i arbeidet med å nå FN's klimamål på scenekunstmrådet. I det arbeidet vil det være nødvendig med en god dialog med institusjonene."

Anbefalingene fra Grønt Veikart er helt tydelige på hvilke politiske prioriteringer feltet allerede anbefaler: Å legge bærekraftsmålene til grunn for all kulturpolitikk og etablere et ressurscenter for bærekraft og kultur (som beskrevet i punkt a om forslag til virkemidler).

Grønt veikart er ett eksempel på hvordan initiativer på miljø og bærekraft kommer fra feltet selv. De siste årene har kulturaktører og interesseorganisasjoner i hele landet laget handlingsplaner, miljøsertifisert seg, arrangert seminarer og delt erfaringer.

For eksempel har NTO (Norsk Teater- og Orkesterforening) vedtatt [en egen klimaplakat](#) mens Creo (forbundet for kunst og kultur) har utarbeidet en [handlingsplan for miljø og bærekraft](#).

Eksisterende miljøsertifiseringer

Samtidig med at kulturaktørene utarbeider egne handlingsplaner er det stadig flere som miljøsertifiserer seg. Det dreier seg om alt fra gratis enkle løsninger som [Grøn Festival](#) til mer omfattende ledelsesstandarder som [ISO 20121 - Bærekraftige arrangementer](#).

[Miljøfyrtårnsertifisering](#) er den mest utbredte ordningen blant kulturaktører. Den tilbyr sertifisering av hele virksomheten, med over 70 bransjekrav for blant annet bibliotek, kontor, organisasjon, konferanse, scenekunst og arrangementer. Sertifikatet gjelder i tre år og er et program for miljøledelse og miljøoppfølging. Miljøfyrtårn har to rekker med kriterier: Generelle kriterier som inkluderer pålagte lover og forskrifter, og spesifikke kriterier tilpasset hver bransje. Man må leie inn en konsulent for å bli sertifisert og i tillegg kommer det [årlige gebyrer](#) avhengig av virksomhetens størrelse. En kulturaktør vil måtte regne med minimum kr. 25.000,- i utgifter for en førstegangssertifisering.

En miljøfyrtårnsertifisering er et nyttig verktøy for å øke bevisstheten rundt miljø og klima i en organisasjon. Tidligere har ordningen blitt kritisert for å ha et høyere fokus på rapportering og utregning av klimaavtrykk enn å være et reelt verktøy for endringsledelse. De siste årene har rapporteringskravene blitt strengere og med høyere

forventning til endring av praksis i organisasjonene som blir sertifisert. Det er positivt, og vil bli et nyttig hjelpemiddel til omstilling for kulturaktørene.

Miljøfyrtårn har et stort fokus på at virksomhetene skal ha velfungerende HMS-systemer med alt det krever av planverk og strategier. Det kan virke voldsomt for en mindre kulturaktør å utarbeide og følge opp disse planene, men gevinsten er stor. I et felt som er så preget av midlertidige oppdrag, ukurante arbeidstider, frivillighet og uforutsigbarhet (spesielt nå med COVID-19) er en satsing på HMS en udiskuterbart positiv utvikling. Det er også et viktig steg i utviklingen av en grønnere kulturøkonomi - for både private og offentlige aktører.

Green Producers Tool (under utvikling)

Et av de mer ambisiøse norske prosjektene for å kartlegge og redusere kulturfeltets klimaavtrykk er [Green Producers Tool](#). Det er en klimakalkulator for kulturfeltet laget av medieselskapet Babusjka i samarbeid med CICERO Senter for Klimaforskning. Målsettingen er å redusere karbonavtrykket ved hver enkelt produksjon uten å gå på kompromiss med kvaliteten.

Klimaforsker Emil Dæhle i CICERO sier følgende om utfordringene ved å forske på kulturproduksjoner:

For å analysere klimapåvirkningen til kulturproduksjon må man koble sammen kunnskap om mange ulike deler av samfunnet. Det er stor bredde, som spenner fra mat, transporttjenester, energibruk, forbruk av produkter til spesialutstyr. Hvor mye som kreves av ulike input kan også variere stort for ulike produksjoner og ulike deler av kultursektoren. Målet med prosjektet er å lage noe som kan passe for mange i kulturbransjen, så en utfordring blir å dekke bredden, samtidig som det er detaljert nok til å gi et kunnskapsløft for enkeltbrukere.

Green Producers Tool har som mål å bli bransjestandard for måling av utslipp i norsk og nordisk kultursektor. Prosjektet er støttet av Norges Forskningsråd.

Verktøyet er under utvikling og testing og vil bli lansert for ulike kulturfelt i 2022 og 2023. Først ut er film/TV-bransjen sommeren 2022. Samarbeidspartnere er blant annet tv-produksjonsselskapet Strix, Øyafestivalen og Den Norske Opera & Ballet som skal teste ut kalkulatoren i sine egne produksjoner. Bruk av Green Producers Tool vil bli betalingsbasert. Prisnivå er ikke fastsatt enda.

Grønt løft i NRK

NRK har for alvor kommet på banen de siste par årene. Etter at NRK i 2018 uttalte "at vi driver ikke med spesielt forurensende virksomhet" har allmennkringkasteren gjennomført et "[grønt løft](#)" på både produksjonssiden og i egen drift. [Årlige klimarapporter](#), miljøregnskap og en egen [veileder for grønnere produksjoner](#) skal bidra

til å minske klimautslipp og føre til at NRK blir viktig pådriver og bidragsyter for et mer klima- og miljøvennlig samfunn. Det er også valgt ut egne satsinger som å minske forbruk og utarbeide mer sirkulære løsninger for innkjøp.

Som første nordiske allmennkringkaster samarbeider NRK med [organisasjonen Albert](#) om miljømåling av TV-produksjoner.

Organisasjonen Albert, har samlet TV- og filmbransjen i England til felles innsats for miljøet i ti år. De har blant annet utviklet en karbonkalkulator som gjør det mulig å måle den reelle klima- og miljøpåvirkningen fra en produksjon. BBC er blant de selskapene som har brukt Albert-kalkulatoren i flere år for å måle klima- og miljøavtrykket fra sine produksjoner. Albert tilbyr gratis opplæring og [verktøy](#) for alle deler av film- og tv-produksjon. Eksempel: Albert-artikkel om bruk av [elektriske aggregater](#) til filminnspilling.

Hva slags energi?

En utfordring ved å bruke utenlandske kalkulatorer og verktøy til utregning av klimautslipp på kulturaktører er energiregnskapet. Uansett om du er plassert i Norge, eller i England, vil energi og strøm ofte stå for en stor andel av klimaavtrykket. Men, det er stor forskjell på hva slags energi som brukes.

Når dette skrives består strømmiksen i Norge av 99 prosent fornybar energi (hovedsakelig vannkraft) og har et forbruk på 28 gram CO₂-ekvivalenter per kilowatt-time (kwh). Mens strømmiksen i England akkurat nå består av 27 prosent fornybar energi og har et forbruk på 313 gram CO₂-ekvivalenter per kilowatt-time. Nysgjerrig? [Sjekk ut strømmiksen akkurat nå.](#)

Det betyr at det er vanskelig å sammenlikne utenlandsk forskning på kulturfeltets klimaavtrykk med norske kulturaktører. Det betyr selvfølgelig også at det er nødvendig med egen forskning og klimakalkulatorer som beregner utslipp ut i fra norske forhold.

Best i klassen

Den engelske organisasjonen [Julie's Bicycle](#) (JB) trekkes ofte frem når det er snakk om kultur, klima og bærekraft. Og det er en god grunn til det. Julie's Bicycle er ledende på verdensbasis på å sammenstille data og utforme tiltak for kulturfeltet. Ressursene som utvikles bidrar til at kultursektoren skal nå målet om nullutslipp, at natur restaureres og at omstillingen skjer på en rettferdig måte.

Julie's Bicycle har knyttet til seg mer enn 2000 virksomheter innenfor hele kunst- og kulturfeltet. Hovedmålet er å mobilisere til handling for å nå klimamålene og løse naturkrisen.

Detaljerte utslippsrapporter, virkemidler for å jobbe med biodiversitet og sjekklister for klimahandling ligger åpent og tilgjengelig via nettsidene. Hjelpemidlene danner

grunnlaget for omstilling i en hel sektor. Med allmennyttig formål har Julie's Bicycle sikret gratis distribusjon av alle ressurser som blir utviklet. Enkel og gratis tilgang er en vesentlig suksessfaktor for at kulturfeltet skal lykkes med bærekraftsarbeidet.

Julie's Bicycle har vært en uunnværlig kompetanseleverandør til Arts Council England (ACE) siden 2012. Det engelske kulturrådet er verdensledende på å både bistå kulturfeltet på bærekraft og klima og samtidig sette konkrete krav til støttemottakere.

Arts Council England (ACE) støtter seg på kunnskapen til Julie's Bicycle når de utvikler og introduserer virkemidler for kunst- og kulturfeltet. Miljø- og klimarapportering har siden 2012 vært en vesentlig del av alle tilskuddsordningene til ACE. For å avhjelpe ACE leverer JB webinarer, veiledere og direkte support til alle virksomheter som rapporterer på grunnlag av tildelinger fra ACE.

Julie's Bicycle er spydspissen som gjør at kulturfeltet kan ta en lederrolle i bærekraftsarbeidet i England. Organisasjonen utvikler stadig nye modeller for å drive kunnskapsutviklingen og tiltaksnivået videre.

Eksempel: [The accelerator programme](#) er et nøkkelprogram for ACE ledet av JB. Akseleratoren har vært operativ siden 2018 og vært delt i 2 kohorter med 10 virksomheter i hver kohort. Virksomhetene i programmet utgjør spydspissen i bærekraftsarbeidet i England. Erfaringene og kunnskapen fra programmet kommer resten av av den brede kultursektoren til gode. Eksempelet viser av Julie's Bicycle klarer å utvikle modeller for det brede kulturfeltet samtidig som det driver fram innovasjon og nyskaping ved å samle de beste og mest ressurssterke aktørene i mindre akseleratorer.

Veien videre

Beskrivelsen her av utviklingen i kulturfeltet på bærekraft og klima viser hvordan kulturfeltet har innsett alvor og nærmer seg klima- og miljøspørsmålet ved å endre egen praksis og innføre tiltak som reduserer eller eliminerer problemene. Eksemplene er hentet fra Norge og utlandet. Dette er kun noen få eksempler.

Myndighetene må svare på kulturfeltet sin iver og evne til omstilling og innovasjon. Det kan gjøres ved å øke den interne kompetansen på bærekraft, ved å etablere finansielle ordninger som stimulerer til omstilling, og sist men ikke minst sørge for at innretningen på virkemidlene som innføres har langsiktig horisont som sikrer kontinuitet i arbeidet.

Et krafttak fra Kulturdepartementet og Kulturrådet vil bidra til at kulturlivet omstiller seg raskt, det vil gjøre sektoren mer attraktiv for framtidige arbeidstakere og det vil skape kunnskap og erfaringer som andre sektorer kan dra nytte av i egne omstillingsprosesser.

3 Virkemidler

Virkemiddel 1: Legg bærekraftsmålene til grunn for all kulturpolitikk

Fra [stortingsmelding 40 \(2020-2021\)](#) side 8,

Mål med mening - Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030:

For at verden skal nå bærekraftsmålene innen 2030, må alle deler av samfunnet bidra. I praksis betyr det at man som innbygger, politiker, bedriftsleder eller beslutningstaker hele tiden må spørre seg om de aktivitetene, beslutningene, prosjektene og produksjonene man vil iverksette, bidrar til sosial, miljømessig og økonomisk bærekraft. Alle de tre dimensjonene er like viktige.

a) Målsetting:

Bærekraftsmålene skal ligge til grunn for alt arbeid og alle omstillingsprosesser i norsk kulturpolitikk og kulturliv. Sektoren skal i tillegg bidra til at Norge oppnår målet om 55% reduksjon av klimagasser innen 2030 (jf Paris-avtalen).

b) Hvorfor:

Regjeringen har bestemt at bærekraftsmålene skal være det viktigste politiske verktøyet for å omstille Norge frem mot 2030. Det betyr at bærekraftsmålene skal utgjøre en overbygning for alle nivåer av myndighetenes kulturpolitikk.

Å legge bærekraftsmålene til grunn for all kulturpolitikk ble også trukket frem som det viktigste strakstiltaket for myndighetene i Grønt Veikart for kunst- og kultursektoren.

Bærekraftsmålene og delmål omhandler alle de utfordringene kulturfeltet står overfor i dag. Myndighetene må bruke målene aktivt til utforming av kulturpolitikken fremover.

Dette virkemiddelet vil sikre en helhetlig forvaltning av de prosessene og satsningene som finnes i kulturfeltet i dag. Miljø, mangfold, kjønnsbalanse og ytringsrom er kun noen av de tematikkene som vil tjene på å bli samlet inn under en satsing på bærekraftsmålene.

Skal man oppnå de omstillingene og systemendringene som er påkrevd i dag må det skje inne i selve strukturen på våre offentlige institusjoner - ikke ved en rekke midlertidige prosjekter som mangler den nødvendige gjennomslagskraften for å føre til store reelle endringer. Bærekraftsmål 16 trekker frem viktigheten av systemendring, og at vi som samfunn må *utvikle effektive, ansvarlige og åpne institusjoner på alle nivåer*.

En satsing på bærekraftsmålene er også en satsing på fremtidens lavkarbon-jobber. Kunstnere og kulturarbeider driver innenfor en bransje med et lavere klimaavtrykk enn andre store næringer her til lands (som olje- og gassutvinning, fiskeoppdrett, tungindustrien). En sunn kunstnerøkonomi og et blomstrende kulturliv er viktige elementer i veien frem mot et lavutslippssamfunn. Bærekraftsmål 8 støtter opp om

akkurat dette hvor vi må *fremme en utviklingsrettet politikk som støtter produktive aktiviteter, opprettelse av anstendige arbeidsplasser, entreprenørskap, kreativitet og innovasjon, og stimulere til formalisering av og vekst i antallet svært små, små og mellomstore bedrifter, blant annet ved å gi dem tilgang til finansielle tjenester.*

c) Hvordan:

Et hovedprinsipp er som tidligere nevnt at ingen skal utelates. Det krever at vi har et åpent og inkluderende kulturliv hvor terskelen for å delta er lav, uansett om man er publikum, kunstner eller kulturarbeider.

Biblioteker og frivilligsentraler er blant de aktørene som allerede arbeider bra med verdiene forankret i bærekraftsmålene. Deres arbeidsmetoder og strategier bør være til inspirasjon for resten av kultursektoren. Inkludering av flest mulig er essensielt i en tid hvor manglende publikumsoppslutning kan bli et stort problem. Det samme gjelder for rekruttering og utvikling av kunstnere, frivillige og ansatte i sektoren. Bærekraftsmål 10 omhandler *sosial, økonomisk og politisk inkludering av alle, uavhengig av alder, kjønn, funksjonsevne, rase, etnisitet, nasjonal opprinnelse, religion eller økonomisk eller annen status.*

Det er viktig at Implementeringen av bærekraftsmålene skjer i samarbeid med hele kulturfeltet, og i tråd med bærekraftsmål 16 som understreker viktigheten av å *Sikre lydhøre, inkluderende, deltakelsesbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivåer.*

d) Hva skal til for at virkemidlet leverer resultater:

1. En forståelse hos beslutningstakere om viktigheten av å implementere bærekraftsmålene i hele kulturfeltet raskt.
2. Ønsker man et kulturliv som er åpent for alle, må det tallfestes og måles. Det må gjennomføres regelmessige bruker- og publikumsundersøkelser. Sosioøkonomiske forhold må avdekkes for å sikre at alle har lik tilgang til et rikt kulturliv.

Virkemiddel 2: Bærekraftsinformasjon som krav i alle støtteordninger og tildelinger

Stortingsmelding 40, side 6:

2030-agendaen legger vekt på at de enkelte bærekraftsmålene er gjensidig avhengige av hverandre. De henger tett sammen, og oppfyllelsen av målene på ett område er avhengig av oppfyllelsen av målene på andre områder. Det betyr at vi ikke kan løse ett og ett bærekraftsmål, men at målene må løses parallelt gjennom helhetlig arbeid.

a) Målsetting:

Det må stilles krav om bærekraftsinformasjon ved tildeling av alle offentlige kulturmidler.

b) Hvorfor:

Å be støttemottakere redegjøre for sitt bærekraftsarbeid er et viktig strakstiltak for en rask omstilling av kulturfeltet. Aktører med omfattende bærekraftsstrategier vil lettere kunne levere på et slikt krav, mens andre aktører vil få et insentiv til å begynne å utvikle og implementere bærekraftstiltak i driften sin.

Egne tilskuddsordninger på fokusområder som miljø, mangfold og kjønnsbalanse er også nyttige virkemidler men de kan ha større vanskeligheter med å nå ut til hele kulturfeltet. Man må i tillegg inkludere bærekraftskrav i eksisterende støtteordninger slik at de da vil gjelde for alle aktører som mottar støtte.

Klimakultur anbefaler derfor å optimalisere allerede etablerte søknadsordninger til å også omfatte bærekraft. Det bør også være mulig å søke om ekstra midler til kostnadskrevende bærekraftstiltak innenfor eksisterende ordninger.

Det må understrekes at et slikt virkemiddel ikke vil legge føringer for hva slags kunst som blir produsert. Kunsten skal fortsatt være fri!

c) Hvordan:

Det er viktig at dette ikke blir til en uoverstigelig barriere for de som søker, eller skaper mer omstendelige tildelingsprosesser hos Kulturrådet, NFI, KUD og andre støtteinstanser.

For å oppnå dette målet kan Kulturrådet og andre aktører i det offentlige virkemiddelapparatet legge nye kriterier til grunn for eksisterende tilskuddsordninger. Man kan begynne med å etterspørre miljø- og bærekraftsinformasjon i søknader og ved rapportering. Når kompetansen vil både kravene og tiltakene bli mer konkrete og målretta.

Et kompetansesenter (se virkemiddel 3) vil være viktig når bærekraftskravene etter hvert skal utvikles og utvides ytterligere.

Det finnes per i dag allerede flere støtteordninger som etterspør miljø- og bærekraftsinformasjon på kulturfeltet. Et eksempel er festivalordningen for musikk i Kulturrådet. Søknadsskjemaet inneholder følgende spørsmål: *Beskriv festivalens arbeid med forhold som redusert miljøbelastning, bedret kjønnsbalanse og barn og unge som publikum.* Det er et enkelt spørsmål, men informasjonen som kommer inn om bærekraftsarbeidet hos søkerne er stor.

NFI har allerede innført [krav om miljørapportering](#). Alle som søker produksjonstilskudd må levere selskapets miljøprofil og en plan for konkrete miljøtiltak i produksjonen før

tilskuddene utbetales. Avslutningsvis må det rapporteres på gjennomførte miljøtiltak før utbetaling av siste rate.

Sparebankstiftelsen DNB har omsatt bærekraftsmålene i enkle påstander som søkerne må ta stilling til som en del av den digitale søknadsprosessen. Søkere må for eksempel svare på om de: Sørger for at flere kan delta uavhengig av økonomi? Bidrar til universell utforming? Reduserer matsvinn og forbruk? Sørger for god avfallshåndtering og gjenvinning? Slike spørsmål er både opplærende for søkerne og gir nyttig informasjon til saksbehandlere og utvalg.

Innlandet fylkeskommune ber alle søkere på kulturmidler om å redegjøre for hvordan de jobber med bærekraftsmålene. Viken fylkeskommune har kommet veldig langt i å implementere bærekraftsmålene i alle offentlige instanser og kan være en nyttig kilde til inspirasjon og kompetanse for kultursektoren.

Arts Council England er de som ligger lengst fremme i å sette bærekraftskrav. De introduserte i 2012 et eget Environmental Programme og gjorde miljøtiltak til et kriterie for alle støtteordninger. Julie's Bicycle har ansvaret for å levere kunnskapen om bærekraft og klimautslipp fra et samlet kulturfelt. Julie's Bicycle har tett dialog med søkerne (totalt 828 National Portfolio Organisations) og følger dem opp med veiledning om bærekraftskrav og tiltak. De har samlet inn et uvurderlig datagrunnlag som viser at sektoren har tatt viktige steg for å oppfylle bærekraftsmålene og at satsingen har ført kultursektoren i en svært positiv retning mtp bærekraft.

d) Hva skal til for at virkemidlet leverer resultater:

1. Økt kapasitet i virkemiddelapparatet: Det er essensielt at virkemiddelapparatet har kapasitet til å utvikle og implementere kravene til bærekraftsrapportering. Det må avsettes ressurser slik at saksbehandlere og administrasjon har tid og kunnskap til å rådgi og følge opp nye og gamle søkere på en forsvarlig måte. Det må også være nok kapasitet til å sørge for god kommunikasjon utad om endringene som innføres.
2. Fokus på systemstøtte: Som nevnt innledningsvis må selve *systemet* være rigget for omstilling. Det betyr at IT-systemer, søknadsportaler og tekniske løsninger må være fleksible og kunne tilpasses og endres fortløpende. Det må også være nok kapasitet til å kunne yte systemstøtte overfor saksbehandlere og administrasjon i denne omstillingsprosessen.
3. Økte midler til ordningene: Ekstra midler øremerket bærekraftstiltak på de eksisterende støtteordningene vil belønne innovasjon og nytenking i hele kulturfeltet.

Virkemiddel 3: Etablering av et kompetansesenter for bærekraft, klima og kultur

Stortingsmelding 40, side 8:

Globale og lokale utfordringer krever felles løsninger og nye partnerskap mellom organisasjoner, myndigheter, akademisk, privat sektor og sivilsamfunn.

a) Målsetting:

Innen utgangen av 2022 støtte etablering av et kompetansesenter som kan innhente og sammenstille data for kulturfeltet, utforme tiltak, kurser og veilede en hel sektor.

b) Hvorfor:

Et tett samarbeid med et kompetansesenter vil bidra til å sette fokus på bærekraftsmål og klimatiltak hos myndigheter og virksomheter innenfor kulturfeltet.

Et tydelig partnerskap vil sikre innsikt og kontinuitet i arbeidet med å oppfylle bærekraftsmålene. Norsk kulturliv trenger støtte fra et fagmiljø som sitter på oppdaterte data om kulturfeltet, samt kunnskap om verktøy og beste praksis som gjør jobben enklere for de som kommer etter.

Følge opp og yte bistand til små og store virksomheter. Kulturfeltet etterspør selv klimatiltak og tydeligere fokus på bærekraftsmålene. Når tilskuddsordninger optimaliseres med nye kriterier og rapporteringskrav er det behov for enkle digitale hjelpemidler og direkte oppfølging. Et kompetansesenter bør kunne bistå med oppfølging av myndigheter, små og store virksomheter.

c) Hvordan:

Det etablerte samarbeidet mellom Arts Council England og Julie's Bicycle har blant annet resultert i [Arts Council England Environmental Programme](#). ACE rapporterer om bred tilslutning til programmet og viktigheten av at virksomhetene får hjelp til å ta framtidensrettede og bærekraftige valg. Det er grunn til å tro at en lignende samarbeidsmodell bør kunne gjenskapes også i Norge.

Eksempler på verktøy og ressurser utarbeidet av Julie's Bicycle:

- [Hvordan kulturlivet kan støtte opp om biodiversitet, økosystemer og økologi](#)
- [Miljøvennlig mobilitet innenfor kulturfeltet](#)
- [Mal for miljøstrategi og handlingsplan](#)

Kulturaktørene etterspør også selv et ressurscenter for bærekraft i kunst- og kultursektoren, dette ble tydeliggjort i Grønt veikart for kunst- og kultursektoren.

Klimakultur erfarer at [bærekraftssenteret i Trondheim](#) er det som per i dag ligger best an til å oppfylle en slik rolle. FN utpekte i 2019 byen som foregangskommune for bærekraftig utvikling. Kommunedirektøren etablerte i juni 2020 et sekretariat,

Bærekraftssenteret, som videreutvikler samarbeidet i regionen med vekt på mulighetene som FN-statusen gir.

Bærekraftssenteret er per 1. oktober 2020 et samarbeid mellom Trondheim kommune, Trøndelag fylkeskommune, Kommunenes Sentralforbund, NTNU, SINTEF, Næringsforeningen i Trondheimsregionen og Trøndelags Europakontor.

Etter et seminar om Grønt Veikart med lokale kulturaktører tok Trondheim kommune selv initiativ til å utrede etablering av et ressurscenter for bærekraft for kunst- og kultursektoren. Utredningen gjøres i samspill med sentrale kulturaktører, kunnskapsmiljø og andre kommuner. Prosjektleder: Gøran Bogstrand, Trondheim kommune. Prosjektmedarbeider: Merete Moum Lo, Pstereo AS.

At et slikt kompetansesenter kan bli opprettet med tilknytning til Bærekraftssenteret er en god ide. Koblingen mellom de vitenskapelige, offentlige, private og kreative ressursene i Trondheim har forutsetningene som skal til for at et slikt kompetansesenter kan bli en spydspiss i bærekraftsarbeidet i kultursektoren i Norge.

d) Hva skal til for at virkemidlet leverer resultater:

1. Et ressurscenter for kultursektoren må være åpent og tilgjengelig for alle. Ingen skal utelates. Alle erfaringer, all kunnskap og alle verktøy for samarbeid og oppfølging må være gratis tilgjengelig for aktørene.
2. Et viktig suksesskriterie fra samarbeidet mellom Julie's Bicycle og Arts Council England er JB's almennyttige formål. Resultatet er at alle rapporter og verktøy ligger åpent og tilgjengelig for de målgruppene som skal ha tilgang. Kunnskapen deles bredt og det jobbes kontinuerlig med å spre kunnskapen og følge opp alle som er i en omstillingsprosess.

4 Innspill fra kultur- og miljøaktører

I arbeidet med dette notatet har en rekke kultur- og miljøaktører blitt konsultert (se fullstendig liste nederst i denne bolken). Personene har hovedsakelig blitt bedt om å kommentere på de tre virkemidlene som er skissert i første del av notatet.

Innspill til virkemiddel 1: Legg bærekraftsmålene til grunn for all kulturpolitikk

Det er bred enighet om den positive effekten det vil ha å implementere bærekraftsmålene i all kulturpolitikk. Selv om kulturdepartementet allerede formelt sett er underlagt FN's bærekraftsmål avspeiles det ikke i departementets nåværende drift og praksis overfor kulturfeltet.

Feltet etterspør økt kompetanse og en helhetlig satsing på klima og bærekraft internt i kulturbyråkratiet. Flere aktører påpeker viktigheten av å klart definere hvilke mål/delmål som skal prioriteres og hvilke målbare resultater man ønsker å oppnå.

Det blir sett på som positivt å prioritere en helhetlig innlemming av temaer som bærekraft, klima, mangfold, grønn næringsutvikling og likestilling internt i kulturbyråkratiet i stedet for i tidsbegrensede enkeltprosjekter slik tilfellet ofte er nå. Alle tiltak framover kan ikke være avhengig av nye ordninger med friske midler, men må integreres i virksomhetene.

Innspill til virkemiddel 2: Bærekraftsinformasjon som krav i alle støtteordninger og tildelinger.

Det er bred enighet om nytten av å stille krav om bærekraftsinformasjon i støtteordninger og ved andre tildelinger. Flere påpeker at en beskrivelse av definerte bærekraftstiltak i søknadsprosessen vil ha en større effekt enn ved rapportering i etterkant. Virksomheter med støtte direkte fra KUD er positive til at det kommer overordnede føringer på bærekraft i tilsagnsbrev.

Å vite akkurat hva slags informasjon man etterspør blir essensielt. Viktigheten av å ha differensierte bærekraftskrav etter størrelse og erfaring til de ulike aktørene trekkes frem.

Spesielt miljøaktørene trekker frem at man i begynnelsen kan stille ganske lave krav til hva slags informasjon man etterspør men at kravene må utvikles og strammes inn etter hvert. De må også bli målbare.

Økte midler til eksisterende støtteordninger etterspørres. Både som et insentiv til å drive med innovasjon og nye tiltak og som belønning til de som arbeider bra med denne tematikken. I tillegg ønskes det målrettede støtteordninger med utviklingsmidler/omstillingsmidler til pilotprosjekter som gjør at feltet sitter igjen med flere best practice eksempler som kan lede til kompetanseheving og inspirasjon.

Det er viktig at Kulturrådet utvikler og implementerer egne strategier for hvordan de kan følge opp mottakere og støtte endringer i kultursektoren.

Innspill til virkemiddel 3: Etablering av et kompetansesenter for bærekraft, klima og kultur

Alle etterspør mer kunnskap og en form for kompetanse- eller ressurscenter. En type kunnskap som haster er en vesentlighetsvurdering for hele sektoren slik at aktørene fokuserer på tiltak som virkelig monner.

Akkurat hvor og hvordan noe slikt kan etableres er det fortsatt for tidlig å fastslå. At det kan bygges opp etter modell av Julie's Bicycle er folk veldig positive til. Skal noe slikt etableres innenfor allerede etablerte sentre for klima og miljø er det svært viktig å opprette tett dialog med kulturfeltet allerede ved etablering/oppbygging. Bærekraftssenteret i Trondheim er trukket frem som et eksempel på hva slags type institusjon som vil ha potensiale til å romme et kompetansesenter rettet mot kulturaktører.

Det nevnes også spesifikt at et slikt kompetansesenter bør etableres eksternt fra Kulturrådet. Det er flere grunner til dette: For det første for å opprettholde den armlengdes avstand til kunst- og kulturprodusentene som feltet ønsker og for å sikre at "kunsten fortsatt er fri" - selv med et økt fokus på bærekraft og klimatiltak. For det andre for å sikre et tett samarbeid med de fagmiljøene som ligger lengst fremme når det gjelder klima, FN's bærekraftsmål og den massive omstillingen som Norge er i gang med frem mot 2030.

Andre innspill til dette notatet

En mer bærekraftig drift av kulturbygg er en stor utfordring for mange aktører. Ole Tobias Lindeberg, styremedlem i Norske Kulturhus og direktør for Oseana Kulturhus, trekker frem viktigheten av gode samarbeid med de som drifter byggene:

For kulturhusene sin del har mange av oss utfordringer fordi vi er knyttet tett sammen med våre respektive kommuner. Det er de som eier og drifter byggene vi bor i. For oss som er organisert som kommunale foretak med eget styre er det mulig å ha kontroll på utviklingen, mens er man organisert som kommunal enhet er det ofte verre. Da er det feks teknisk etat i kommunen som styrer ventilasjon og oppvarming. Det er de som styrer avfallshåndteringen etc. Her ser vi ofte at det er utrolig vanskelig å få til endring fordi det ikke er forankret i toppen hos politisk /administrativ ledelse.

Omstillingen til en sirkulær økonomi i feltet krever ny kompetanse som ikke finnes per i dag. Karen Sofie Sørensen, daglig leder i Kulturom presiserer:

Tilskuddsordninger bør oppfordres til å tenke nytt rundt hvordan ordningene tilpasses frem mot et nullutslippssamfunn. Her kan et kompetansesenter komme inn som rådgiver slik at alt ikke må skje på eget initiativ innenfor eksisterende rammer. Vi ønsker også samkjørt råd for eksempel fra et kompetansesenter når vi skal utforme «Tips og krav til bærekraftige innkjøp» og til å teste sirkulære forretningsmodeller når det kommer til investering i teknisk utstyr.

Følgende personer og organisasjoner har bidratt med innspill på ulike stadier i arbeidet med dette notatet:

Anja Bakken Riise, leder Framtiden i Våre Hender. Ingrid Skjoldvær, daglig leder Folkeaksjonen Oljefritt Lofoten, Vesterålen, Senja. Karen Sofie Sørensen, daglig leder Kulturrøm. Kathrine Synnes Finnskog, administrerende direktør Music Norway. Katinka Maraz, daglig leder Balansekunst. Linnea E. Svensson, prosjektleder Grønt Veikart. Liv Ramskjær, generalsekretær Norges museumsforbund. Monica Larsson, generalsekretær NOKU (Norsk Kulturforum). Nils Hermann Ranum, leder nullavskogingsprogrammet i Regnskogfondet. Ole Tobias Lindeberg, styremedlem Norske Kulturhus og direktør Oseana Kulturhus. Ragnheidur Skuladottir, direktør Festspillene i Nord-Norge. Rhiannon Hovden Edwards, leder Virke kultur og opplevelser. Solveig Korum, seniorrådgiver Kulturtanken. Truls Gulowsen, leder Naturvernforbundet.

5 Arbeidsmetode og refleksjon om egen posisjon og tilnærming

Refleksjon om egen posisjon og tilnærming. Beskrive min bakgrunn og ståsted, hva slags arbeidsmetoder jeg har brukt og ellers jobber med. Hvilke usikkerhetsmomenter finnes det i en slik tilnærming som jeg bruker.

Når vi i dette notatet skriver om bærekraft er det FN's definisjon av begrepet som er lagt til grunn. Den omfatter samspillet mellom de sosiale, økonomiske og miljømessige forhold som må ligge til grunn før man kan snakke om bærekraftig utvikling. Bærekraftsmålene er rammen for hvordan bærekraftsbegrepet må forstås.

Implikasjonene av COVID-19 for kulturfeltet er pågående og enorme. Pandemien påvirker kulturaktørene på helt ulike måter og vi har derfor valgt å ikke gå i detalj på de enkelte feltenes tilstand akkurat nå. Virkemidlene som er skissert i dette notatet er nødvendige og haster, både i og utenfor en pandemi. Et større fokus på bærekraftig omstilling vil dog være ekstra nyttig i en tid hvor kulturfeltet må omstille seg jevnlig pga COVID-19.

Dette notatet er levert av Klimakultur SA ved Erlend Eggen og Julie Forchhammer. Klimakultur er et nystartet allmennyttig selskap som har som formål å drive rådgivning som gjør kulturfeltet og tilstøtende sektorer i stand til å omstille seg og implementere FNs bærekraftsmål i praksis. Selskapet er basert i Vang i Valdres.

Erlend Eggen er utdannet sosialantropolog, tidligere gründer og daglig leder av friluftsportalen Outtt.com. Har rådgitt norske destinasjoner om bærekraftig reiseliv siden 2011. Sitter i kommunestyret i Vang for Miljøpartiet de grønne. Interessen for endringsprosesser og endringsledelse har vært viktig for utdannelsen som antropolog, utvikling av digitale tjenester og politikk.

Som kommunestyrerepresentant i fjellbygda Vang er Erlend opptatt av klima- og naturkrisen, og hvordan de store globale krisene utspiller seg på lokalt nivå. Erlend har vært med å utforme Miljøpartiet de grønne sin programfestede distriktpolitikk som legger vekt på å skape interessante lokalsamfunn på naturens premisser.

For Erlend handler politikken om å introdusere nye perspektiver og finne måter å påvirke politiske beslutninger på til det bedre for naturen, det biologiske mangfoldet og samfunnet vi lever i.

Julie Forchhammer har arbeidet i skjæringspunktet mellom kultur og klima i to tiår. Hun har blant annet vært miljøsjef for Øyafestivalen, festivalsjef for Vinjerock og rådgiver og styremedlem i Regnskogfondet. Medlem i fagutvalget for arrangør- og festival (musikk) i Kulturrådet, 2019 - dd. Hun har lang erfaring med kursing av kulturfeltet på klima- og bærekraftstiltak.

Julie har i sitt arbeide for et mer bærekraftig kulturfelt brukt samme tilnærming som Regnskogfondet har i sin drift. Regnskogfondet er blant verdens ledende aktører på

bevaring av regnskog. De jobber i 11 land med over hundre lokale samarbeidsorganisasjoner og har per i dag mer enn 80 ansatte i Oslo.

Det er lang vei fra de tropiske regnskogene til norsk kulturliv. Men når det gjelder å implementere varige systemer for endring kan man lære mye av mekanismene som Regnskogfondet bruker.

Julie har gjennom reiser til Amazonas, DR Kongo, Borneo og Ny-Guinea og deltakelse på de internasjonale klimaforhandlingene fått førstehåndskunnskap om hvilke arbeidsmetoder som må ligge til grunn for reell omstilling på klima, biomangfold og bærekraft.

Regnskogfondets metode er basert på lokal bærekraftig rettighetsforvaltning som har:

Et fokus på lokal forankring og deltakende prosesser. Arbeidet bygger på gjensidig respekt mellom alle parter, langsiktighet, handlekraft og stor grad av faglig utveksling.

Regnskogfondet har et enormt komplekst og stort oppdrag. Deres tilnærming krever at man prioriterer knallhardt. Hvor får man fortrest mulig til endring? Hvordan skaper man politiske rammebetingelser som sikrer at de krav som stilles faktisk fører til endring?

Og ikke minst: Hvordan viser man at disse tiltakene nytter? Det er essensielt å skape tillit og samarbeid mellom lokale aktører, det sivile samfunn, forskning, næringsliv, politikere og embetsverket for å få til endring.

Regnskogfondets metode er en tilnærming til samfunnsendring som ligger til grunn for Klimakulturs prioriteringer, både i dette notatet og i selskapets drift ellers. Vi mener at det er en metode som fører til endring og vil skape aksept for å innføre stadig strengere krav til hvordan kulturfeltet arbeider med bærekraft.

Klimakultur mener at en liknende tilnærming i kulturfeltet vil gi et større fokus på helhetlige systemendringer i stedet for tidsbegrensede satsinger på enkeltsaker. Det trengs et tydeligere fokus på langsiktige tiltak og prioriteringer på bærekraft, spesielt fra kulturpolitisk hold.

Siden det er Julie Forchhammer som har arbeidet tettest på kulturfeltet er det mest relevant å beskrive hennes bias i dette tilfelle. Julie har med sin erfaring fra Regnskogfondet og som festivalleder et stort fokus på konkrete endringstiltak og er utålmodig for å se resultater kjapt. Hun har vært aktiv i flere av prosessene som er beskrevet i dette notatet. Hun var initiativtaker til klimaseminaret på Øyafestivalen i 2019 som ga startskuddet til Grønt Veikart. Klimakultur SA skal bistå Babusjka og CICERO med å knytte bærekraftsmålene opp mot klimakalkulatoren de utarbeider.

Julie har kurset et stort antall kulturaktører og har der opplevd et brennende engasjement og mye kunnskap (og praksis) om bærekraftig omstilling. Hennes erfaring fra å sitte i fagutvalget i Kulturrådet har derimot vært opplevelsen av en organisasjon

med lavere grad av endringsvilje, spesielt når det kommer til å implementere nye måter å jobbe på for å endre *systemet* i en mer bærekraftig retning.

6 Avslutning

Notat innledes med at kunstner- og kulturøkonomien skal styrkes med et tydeligere fokus på klima og bærekraft. Notatet foreslår tre virkemidler som har potensiale i seg til å skape trygghet men også omstilling i kultursektoren:

1. Bærekraftsmålene skal ligge til grunn for all kulturpolitikk
2. Bærekraftsinformasjon som krav i alle støtteordninger og tildelinger
3. Etablering av et kompetansesenter for bærekraft, klima og kultur

Virkemidlene henger sammen, men kan påbegynnes uavhengig av hverandre.

Stortingsmelding 40 binder det hele sammen ved å vise at bærekraftsmålene skal være det viktigste politiske verktøyet for å omstille Norge fram mot 2030. Det betyr at målene skal være: 1. overbygning for myndighetenes kulturpolitikk, 2. ledende for kulturaktørenes planer og individuelle beslutninger og, 3. premissleverandør for et kompetansesenter som hele kulturfeltet etterspør.

Koblingen opp mot bærekraftsmålene må være helhetlig og langsiktig med klare prioriteringer av hvilke mål og delmål som feltet skal arbeide med. Kultur- og likestillingsdepartementet har per i dag ansvar for oppfølging av tiltak innenfor delmål under flere av hovedmålene og har det nasjonale koordineringsansvaret for hovedmål 5: Oppnå likestilling og styrke jenter og kvinners stilling.

Kulturfeltet jobber aktivt og praktisk med bærekraft. De reduserer eget klimaavtrykk, utvikler løsninger for å eliminere egen miljøbelastning, mer likestilling, inkludering og innovasjon. Omstillingen pågår men de økonomiske virkemidlene fra myndighetene må spille på lag med det initiativet som sektoren viser i egne handlinger.

I kultursektoren deles det kunnskap og erfaringer på tvers av landegrenser, kunnskapsflyten er god. Det er likevel bred enighet i kulturfeltet om behovet for et kompetansesenter som analyserer norsk kulturliv ut fra norske forhold.

Det norske samfunnet skal gjennom store omstillinger frem mot 2030. Klimautslippene skal reduseres med 55 prosent. Nye forretningsmodeller skal utvikles. En sirkulær økonomi skal innføres. Naturtapet må stoppes. Et kulturliv sterkt preget av COVID-19 skal styrkes - men også bli et viktig bidrag som en grønn næring vi kan satse videre på frem mot et nullutslippssamfunn i 2050.

Når samfunnet omstiller seg vil helhetstenkningen bak FNs bærekraftsmål utgjøre en essensiell ramme for utviklingen. Til det beste for vårt samfunn, naturen, og resten av kloden. Ingen skal utelates. Alle skal med!

Vang i Valdres, 11. januar 2022

Erlend Eggen

Julie Forchhammer